

ETİK KARAR VERME VE CİNSİYET FARKLILIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Atilla AKBABA

Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Esra ERENLER

Arş. Gör. Dr. Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

ÖZET: Bu çalışma, gelecekte turizm sektöründe aktif rol oynayacağı düşünülen turizm bölümü öğrencilerinin etik karar verme süreçlerinin hangi faktörlerden etkilendiğini belirlemeyi ve öğrencilerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin cinsiyete göre farklılık yaratıp yaratmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda 10 farklı senaryo kullanılmıştır. Öğrencilerden senaryolardaki eylemleri etik/etik değil/etikle ilgili bir problem değil şeklinde değerlendirmeleri ve eğer belirtilen pozisyonda kendileri olsalardı nasıl bir davranış göstereceklerini ifade etmeleri istenmiştir. Sonuçlar aile, din, sektör tecrübesi gibi faktörlerin etik karar verme üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, cinsiyetin etik karar verme davranışı üzerinde önemli derecede farklılık yaratmadığı ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Etik, etik karar verme, cinsiyet

AN INVESTIGATION ON ETHICAL DECISION MAKING AND GENDER DIFFERENCES

ABSTRACT: This study intends to determine which factors influence the ethical decision-making process of tourism students who are thought to play active roles in tourism sector in the future, and whether ethical assessments of students relevant to the situations that they can come across during their lives creates a difference with regards to gender. Toward this purpose, ten scenarios were used and the students were asked to evaluate the scenarios and indicate if the actions were ethical, unethical or not a question of ethics, and to indicate what they would do if they were in this situation. At the conclusion of the research, the results showed that factors such as family, religion, work experience are have strong influence on ethical beliefs. Besides, it is found that the gender does not create a significant difference on ethical decision making behaviour.

Keywords: Ethics, ethical decision making, gender

GİRİŞ

Felsefenin başlangıcından beri yaklaşık 2500 yıldır tartışılmakta olan (Uçkun, Uçkun ve Latif, 2004:9) etik kavramı son yıllarda sürekli artan bir ilgi görmektedir. Bazı yazarlar 21. Yüzyılın etik çağı olacağını dahi ileri sürmektedirler (Genç ve Yavaş, 2006:120). Yalın bir anlatımla; insan eylemlerini inceleyen ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna cevap bulmaya çalışan bir felsefe dalı olan etik, son

yıllarda ivmelenen küreselleşme, insan hakları konusundaki gelişmeler, iletişim alanındaki gelişmeler, toplumların örgütlenme düzeylerindeki gelişmeler (sivil toplum kuruluşları, sendikalar, gibi), yaşam standartlarının yükselmesi gibi nedenler sonucunda daha fazla önem kazanmıştır. Etik, sadece kuramsal bir disiplin olarak değil, uygulamalı bir etkinlik olarak da ele alınmakta (Mahmutoğlu ve Çobanoğlu, 2009:64), kamu yönetimi etiği, tıp etiği, bilişim etiği, iş etiği, meslek etiği, hukuk etiği, çevre etiği, kişisel etik, kurumsal etik, toplumsal etik, biyoetik, siyaset etiği, bilim etiği, iktisat etiği, ekoloji veya çevre etiği, barış etiği gibi kavramlar günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadır. İşletmeler açısından bakıldığında da, yaşanan skandallar, davalar, ödenmek zorunda kalınan büyük tazminatlar etik konusuna daha fazla önem verilmesi sonucunu doğurmuştur. İşletmeler yazılı etik kodlar geliştirme, etik eğitim programları düzenleme, denetleme sistemleri geliştirme, etik davranışları ödüllendirme gibi uygulamalarla etik konusunda ilerleme sağlamaya çalışmaktadırlar. İşletmelerin başvurdukları yollardan birisi de, işe alma aşamasında gerekli incelemeleri yaparak çalışma hayatında etik davranışlar sergileyecek işgörenleri işe almaktır. Bu bağlamda çok sayıda akademisyen ve işinsanı, okullarda etik konusunun daha geniş öğretilmesinin ve öğrencilerin etik olarak hazırlanmasının gerekliliği üzerinde durmaktadırlar (Knotts, Lopez ve Mesak, 2000:158).

Turizm işletmeleri açısından bir inceleme yapıldığında ise, turizm sektörünün kendine özgü çok sayıda özelliği ile diğer sektörlerden ayrılmakta olduğu görülmektedir. Bu özellikler arasında yer alan, emek yoğun bir sektör olma, çok sayıda müşteriye hizmet sunma ve çalışan-müşteri arasında yüksek ilişki düzeyi gerektirme özellikleri, sektörün etik noktasında hassas bir konumda bulunmasına yol açmaktadır. Etik açıdan eksiklikler, yanlışlıklar ve/veya hatalar içeren kararların veya uygulamaların çok sayıda insanı, gerek çalışan olsun gerekse müşteri olsun, etkileyeceği de görünen bir gerçektir. Bu noktadan bir değerlendirme yapıldığında, etik açıdan sıkıntılı ortaya çıkmasına neden olabilecek olası kaynakların önceden belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada, gelecekte turizm sektöründe aktif rol oynayacağı düşünülen turizm bölümü öğrencilerinin etik karar verme süreçlerinin hangi faktörlerden etkilendiği ve öğrencilerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin nasıl oluşacağı ortaya konmaya çalışılmıştır.

ETİK, ETİK KARAR VERME ve ETİK KARAR VERME SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Pek çok farklı tanımları yapılan, tarih boyunca düşünürler tarafından farklı yaklaşımlarla açıklık getirilmeye çalışılan ve kökenleri 2500 yıl öncesine kadar dayanan etik kavramına günümüzde insan unsurunun var olduğu her alanda sıkça rastlamak mümkündür (Azizoğlu vd., 2008:149).

İnsan sosyal bir varlıktır ve bir arada yaşaması için bir takım kurallara uyması gerekmektedir. Bu kurallar ahlak kurallarıdır. Zamanla, kişiler neyin iyi ve doğru olduğunu sorgulayıp felsefe yapmaya başlamışlar, böylece etik kavramı ortaya çıkmıştır. Etik, ahlaki olanın özünü ve temellerini araştıran, insanın kişisel veya toplumsal yaşamındaki ahlaki davranışlar ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen, “iyi nedir?”, veya “ne yapmalıyız?” gibi soruları sorgulayan bir felsefe dalıdır (Elçi ve Alpkan, 2006:143). Diğer bir ifade ile etik, neyin yapılabileceğinin ve yapılamayacağı, neyin istenebileceği veya istenemeyeceğinin, neye sahip olunacağı veya neye sahip olunamayacağı bilinen anlamına gelmektedir (Kirel, 2000:2). Etik kavramı; iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın arasında fark olduğunu, bu

farklılıkları ayırt ederek, bireyin elinden gelenin en iyisini ve her zaman doğru olanı yapması gerektiğini ifade etmektedir (Aslan ve Kozak, 2006: 50). Etik, geçmiş ve bugüne ilişkin doğru ve yanlış ölçülerin anlatımıdır. İnsanların töresel ya da ahlaksal ilişkilerini, davranış biçimlerini ve görüşlerini anlatmaktadır. Kullanılan ahlak terimlerini ya da ahlaki yargıların statüsünü analiz eden etik, takınılan ahlaki tutumların ardında yatan yargıları ele almaktadır (Gözener, 2009).

Etik tartışmalarının temeli “insanın eylemlerini ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz kılanın” ne olduğudur. Çünkü insan, yapısı gereği, istekleri doğrultusunda diğerleri ile görüş birliği içerisinde olamamakta, çelişmekte (Gözener, 2009), değişik karar ve tepkiler verebilmektedir. Etik, çelişen istekler konusunda bireylerin çatışmalarını çözümlenecek ilkelerin belirlenmesi sürecine odaklansa da, alternatifler arasından seçim yapma işlemi olan bireyin karar verme seçiminin etik çerçeveler içerisinde olması her zaman mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda her kararın etik sonuçlara neden olmayacağından söz etmek mümkündür (Ergeneli ve Mert, 2003:641).

Etik karar verme, bir davranışın ya da etkinliğin çeşitli yollarını ve/veya sonuçlarını etik ilkelere göre sistematik bir şekilde göz önüne alarak ve değerlendirerek seçim yapma sürecidir (Özdemir, 2009:132). Diğer bir anlatımla etik karar verme, birbiriyle çatışan seçeneklerin olduğu bir durumda, sistematik bir düşünme biçimiyle ahlaki açıdan en doğru eyleme karar verilmesini içeren mantıksal bir süreci ifade etmektedir (Berggren vd., 2002:15). Bu süreç, diğer karar verme süreçleri ile benzerlik göstermekle birlikte diğer karar verme süreçlerinden daha fazla düşünme ve daha üst düzeyde muhakeme yapabilmeyi gerektirmektedir (Bektaş ve Köseoğlu, 2007:105). Etik karar verme sürecinde, olası seçenekler arasında bir değerlendirme yapılmakta ve etik ilkelerle tutarlılık gösteren seçenek tercih edilmektedir.

Karar verme sürecinde en önemli unsurlardan birisi karar verici olduğundan, etik karar verme sürecinde çalışanların özellikleri oldukça önemlidir. Dolayısıyla karar vericinin kişisel, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri karar verme sürecinin tamamını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ayrıca, kişinin sahip olduğu etik algı da bu süreçte etkili olmaktadır (Ford ve Richardson, 1994:206; Bektaş ve Köseoğlu, 2007:96). Etik algı, etik karar verme sürecini yönlendiren bir katalizör işlevi görmektedir (Karande vd., 2000; Hunt ve Vitel, 1986). Bireylerin kişisel özellikleri, etik sorunların algılanmasını etkilemekte, sonrasında etik sorunların değerlendirilmesiyle birlikte etik yargılamalara rehberlik etmektedir (Ay, 2005:34). Her bireyin algılama ve yargılama yeteneği birbirinden farklı olduğundan benzer durumlarda farklı kararlar verebilmekte ve farklı davranışlar sergileyebilmektedirler. Diğer taraftan, etiğin temel taşlarından birisi olarak kabul edilen değerler sistemi de kişilerin davranışlarında belirleyici olmaktadır. Bir kişinin fikir, davranış, durum ve prensiplerini geniş ölçüde o kişinin değerleri belirlemekte ve bu değerler kişinin hareketlerine, tutumlarına, karşılaştırmalarına, olayları değerlendirmelerine ve yargılamalarına rehberlik eden standartları oluşturmaktadır (Azizoğlu vd., 2008:150). Yukarıda bahsedilen özellikler yanında ekonomik olmayan kurumlar (aile, din vb.), yöneticiler, işverenler, rakipler, tüketiciler de bireylerin etik karar verme davranışı üzerinde rol oynamaktadırlar (Özdemir, 2009:139).

Etik ilkelerle uyumlu kararların alınabilmesini sağlamaya yönelik birçok etik karar verme modeli geliştirilmiştir (Bektaş ve Köseoğlu, 2007:106). Bireyler farkında olsun ya da olmasın bu modellere göre karar almakta ve uygulamaktadırlar (Özdemir,2009:135). Karar verici bireyin ya da grubun

vereceği kararın etik olup olmayacağı önceden bilinemese de, etik karar verme modelleri; karar vericiye vereceği kararın etik olması için bir takım yollar göstermektedir (Wagner ve Sanders, 2001).

Genel olarak etik karar verme modelleri, bireyin karar verme davranışında var olduğu düşünülen etkileri iki ana kategoriye ayırmaktadır. İlk kategori bireysel karar verici ile ilgili değişkenleri kapsarken, ikinci kategori bireyin karar verdiği durumu şekillendiren ve tanımlayan değişkenlerden oluşmaktadır. Bireysel karar verici ile ilgili faktörleri kapsayan ilk kategoride cinsiyet, yaş, uyruk, kişilik, tutum, değerler, eğitim, din gibi faktörler yer alırken, ikinci kategori referans alınan grup (iş arkadaşları, tepe yönetimi), ödül, yaptırım, örgüt büyüklüğü, endüstri türü, rekabet gücü gibi faktörlerden oluşmaktadır (Ford ve Richardson, 1994:206). Bir çok karar verme modelinin ortak yönü nihai karara ulaşılmadan önce etik yargılamaların yapılmasıdır.

Konuyla ilgili literatür gözden geçirildiğinde bireylerin etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerden yaş, eğitim, cinsiyet, uyruk, din gibi özelliklerin etik literatüründe oldukça detaylı bir şekilde incelendiği (Ford ve Richardson, 1994; Perryer ve Jordan, 2002; O' Fallon ve Butterfield, 2005) görülmektedir. Bununla birlikte, cinsiyet ile etik karar verme süreci arasındaki ilişkinin çok net olarak ortaya konulamadığı ve çeşitli araştırmacılarca farklı sonuçlar elde edildiği dikkat çekmektedir. Ford ve Richardson (1994) çalışmalarında etik karar verme ile ilgili deneysel literatürü detaylı bir şekilde gözden geçirmişler ve konuyla ilgili yapılan çalışmaların bazılarında kadınların erkeklerden daha etik davranışlar sergilediğini (Beltramini vd. 1984; Ferrell ve Skinner, 1988; Ruegger ve King, 1992), bazılarında ise (Browning ve Zabriskie, 1983; Dubinsky ve Levy, 1985; McNichols ve Zimmerer, 1985; Callan, 1992) cinsiyet ve etik davranışlar arasındaki muhtemel ilişkinin doğrulanmadığını gözlemlemişlerdir. Buckley, Wiese ve Harvey'in (1998) işletme lisans öğrencilerinde etik olmayan durumlarda yer alma davranışındaki cinsiyet farklılıklarını ele alan çalışmanın sonuçları da etik olmayan davranışlarda bulunma eğiliminin kadınlarda erkeklere oranla daha az olduğunu göstermiştir. Bu çalışma aynı zamanda, katılımcıların, iş dünyasındaki bireylerin öğrencilerle kıyaslandığında, etik olmayan davranışlarda bulunmaya daha az eğilimli olduklarına inandıklarını ortaya koymuştur. Loe ve Wekks'in (2000) büyük çoğunluğu pazarlama bölümünde okuyan üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada kız öğrenciler etik senaryo envanterlerinde daha yüksek skorlar elde etmişlerdir. Stedham'ın (2007) Alman öğrenciler üzerinde yaptığı çalışma, cinsiyet değişkeninin çeşitli senaryolarda tanımlanan etik olmayan davranışlar sergileme eğilimleri ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu gösterirken, Knotts, Lopez ve Mesak (2000)'ın çalışması ise, etik yargılamaların cinsiyet, öğrenim gördüğü ana dal ve dinsel bağlılıkla anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu, yaş ve mensubu olduğu din ile etik yargılama arasında ise bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Lynn vd. (2007) tarafından yapılan çalışmada ağırlama sektöründeki öğrencilerden, verilen senaryolardaki kararlarla aynı fikirde olup olmadıklarını belirtmeleri istenmiş ve bu kararların aslında etik olup olmadığı sorulmuştur. Bu çalışmanın sonuçları, erkeklerin kadınlara oranla etik olmayan davranışlara daha eğilimli olduğu gerçeğini desteklemiştir. Literatürümüzde turizm sektöründe etik kavramının değişik yönleriyle incelendiği çok sayıda çalışma bulunmasına karşın, turizmde etik davranış ve cinsiyet ilişkisi konusunda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Menekşe (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, seyahat acentalarında çalışmakta olan personelin tüketiciye karşı etik davranışlarını algılama düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ankara'da faaliyet gösteren A Grubu seyahat acentalarının işgörenleri üzerinde yürütülen çalışmada,

cinsiyet faktörünün çalışanların etik algılamalarında önemli bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır. Öncel (2010) tarafından turizm bölgelerindeki havalimanlarında görev yapan polislerin meslek etiği kavramını algılama ve uygulama biçimlerinin incelemesi, bununla ilgili var olan sorunların tespit edilmesi amacıyla yürütülen çalışmada, cinsiyetin fark yaratan bir etken olmadığı belirlenmiştir. Pelit ve Güçer (2007) tarafından, otel işletmeleri ve seyahat acentalarında staj yapmış ve halen turizm eğitimi gören bireylerle gerçekleştirilen çalışmada, öğrencilerin, yöneticilerinin çalışanlarına karşı davranışlarını iş etiği kapsamında algılamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda, çalışanların cinsiyetleri ile yöneticilerinin davranışlarını değerlendirmeleri arasında farklılık olduğu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla yöneticilerinin davranışlarını daha etik buldukları ortaya konmuştur.

YÖNTEM

Turizm eğitimi alan öğrencilerinin etik karar verme süreçlerinin hangi faktörlerden etkilendiğini belirlemeyi ve öğrencilerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin cinsiyete göre farklılık yaratıp yaratmadığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma nitel bir araştırmadır.

Araştırmanın Amacı

Bireylerin etik ikilemlerle karşılaştıklarında kararlarını etkileyen faktörleri ve özellikleri anlamak, ayrıca kariyerleri sırasında karşılaştıkları karmaşık etik kararlarla başa çıkmaya öğrencileri hazırlamak son derece önemlidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, turizm öğrencilerinin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin nasıl olabileceğini, bunun yanı sıra öğrencilerin etik değerlendirmelerini etkileyen faktörlerin cinsiyete göre değişiklik gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

Araştırma Yöntemi

Birçok akademisyen, gerçek yaşamdaki çalışma ortamında karşılaşılan durumların araştırılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte genellikle üniversite öğrencileri çalışma hayatındaki iş ikilemlerini yansıtan anket sorularını uygun bir şekilde cevaplayabilecek gerekli bilgi ve deneyime sahip değildir. Bu nedenle çalışmada ele alınan etik olarak sorgulanabilir maddelerden bir kısmı iş dünyası ile ilgili davranışları, bir kısmı ise öğrencilerin akademik çevrelerine yakın kabul edilebilecek davranışları örneklediği için seçilmiştir.

Bu araştırmada Wilborn, Brymer ve Schmidgall (2007) tarafından geliştirilen soru formu kullanılmıştır. Soru formunda öğrencilerden, (1) verilen durumu “etik”, “etik değil”, ya da “etikle ilgili değil” şeklinde değerlendirmeleri (2) o durumda kalsalardı nasıl hareket edeceklerini belirtmeleri istenmiştir. Soru formu 10 değişik senaryoyu kapsamaktadır. Senaryoların yarısı; - “muhasebe dersi esnasında o gün için teslim edilmesi gereken kısa ev ödevi problemine bir çözüm hazırlamadığınızı fark ettiniz. Arkadaşınızın ödevini kopyaladınız ve ders sonunda kendi ödevinizmiş gibi teslim ettiniz” örneğinde olduğu gibi öğrencilerin akademik hayatlarına yöneliktir. Kalan 5 senaryo ise “mezuniyet sonrasında işletme sahibinin belirli bir politik adayı desteklediği orta ölçekli bir firmada başlangıç seviyesinde bir yönetici pozisyonunu kabul ettiniz. Politik adayın seçimin yapılacağı pozisyon için en iyi aday olduğuna siz de inanıyorsunuz. Şirket sahibi her yönetici üzerinden adaya biner dolar aktararak kampanya fonu kanununu ihlal etmek istiyor. Patronun planını uygulamayı kabul ettiniz” örneğinde olduğu gibi iş hayatıyla ilgili problemlere yöneliktir. Öğrencilerin her senaryonun etik uygunluğunu fark etmeleri ve

bu tip bir davranışta yer alıp almayacaklarını belirtmeleri istenmiştir. Ek olarak, derslerin ve çeşitli referans gruplarının öğrencilerin inanç sistemleri üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir. Bahsedilen faktörlere ait sorular “0” hiç etkisi yok’ dan “5” çok güçlü etkisi var’a 6’lı ölçekte sorulmuştur. Cevaplar cinsiyet bazında değerlendirilmiştir.

Anketin mantıksal geçerliliğini geliştirmek, dönüş oranını yükseltmek ve yanıtların güvenilirliğini sağlamak amacıyla Sekaran (2000) tarafından getirilen öneriler dikkate alınmıştır. Söz konusu öneriler anket tasarımı, ön uygulama, anketlerin dağıtım ve geri toplanma süreci gibi konuları içermektedir. Çalışmada kullanılan anketin geliştirilmesi aşamasında öncelikle konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce bilimsel yazında yer alan araştırmalar incelenmiş, Wilborn vd. (2007) tarafından yapılan çalışma anketin oluşturulmasında temel oluşturmuştur.

Uygulamada kullanılan anketin geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması için üç aşamalı bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik, belirli bir kavramı ölçmek için geliştirilmiş bir ölçeğin gerçekten bu kavramı ölçüp ölçmediği ile ilgilidir. Güvenilirlik ise, geliştirilen ölçeğin zamana ve yere göre değişiklik göstermemesi, tutarlı ve dengeli sonuçlar üretmesi ile ilgilidir (Sekaran 2000:204). Üç aşamalı ön çalışma ile anketin ölçeğin görünüş geçerliliği ve mantıksal geçerliliği sağlanmıştır. Anket formu ilk olarak ilgili alanda çalışan akademisyenler tarafından (birinci aşama) ve sonrasında öğrenciler tarafından (ikinci aşama) incelenmiştir. Bu incelemeler sonrasında bir de ön uygulama gerçekleştirilmiştir (üçüncü aşama). Hazırlanan anket formu, kullanılan dil, yapı ve bütünlük açılarından üç aşamada değerlendirilmiş ve her aşamada yapılan öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Üçüncü aşamada gerçekleştirilen ön uygulama çerçevesinde 15 öğrenciden anket formlarını doldurmaları istenmiştir. Bu ön uygulamada anket formlarının öğrenciler tarafından anlaşılmasında ve doldurulmasında hiç bir zorlukla karşılaşmadığı ve ankette kullanılan dilin kolayca anlaşıldığı gözlemlenmiştir. Ön uygulama sonrasında uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulamanın ana kitlesini çalışmanın yürütüldüğü Düzce Üniversitesi Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nda okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Turizm öğrencileri, öğrenimleri sürecinde gerek stajyer olarak, gerekse sıradan bir çalışan olarak turizm işletmelerinde görev almaktadırlar. Turizm öğrencileri, mezuniyetleri sonrasında da turizm endüstrisinde rol alacak ve yöneticilik pozisyonu da dahil olmak üzere değişik kademelerde hizmet vereceklerdir. Bugünün öğrencilerinin yarının uygulayıcıları olacağı mantığı ile bu çalışma turizm öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Uygulama 2011 yılı Mart ve Nisan ayları içerisinde yürütülmüştür. Örnekleme yöntemi olarak kolay örnekleme yöntemi seçilmiş, araştırmacılar derslerin başlangıcında sınıflara girerek öğrencilere anket formlarını dağıtmış ve anketlerin doldurulması sonrasında yine araştırmacılar tarafından anket formları geri toplanmıştır. Anketler uygulanırken katılımcıları herhangi bir yönde etkilememek amacıyla anketin sadece bilimsel bir çalışmaya veri toplanması amacıyla yapıldığı söylenmiş, ancak özellikle “etik” kavramından bahsedilmemiştir. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde Yüksekokul’un toplam öğrenci sayısı 425’dir. Bu öğrencilerin 110’u birinci sınıf, 115’i üçüncü sınıf ve 200’ü dördüncü sınıf öğrencileridir. Uygulama sonrasında toplam 200 adet forma ulaşılmış, yapılan ön değerlendirme sonucunda bunlardan 194 adedi kullanılabilir bulunmuştur. Geçerli soru formları dikkate alındığında dönüş oranının %45.6 olduğu görülmektedir. Tablo 1’de her bir sınıf için elde edilen soru formu sayıları incelendiğinde, ulaşılan sayıların temsil yeteneğine sahip olduğu da görülmektedir. Yanıtlar, veri olarak bilgisayar ortamına aktarılmış SPSS 11.0 (Statistics Programme for Social Sciences) paket programı yardımıyla gerek duyulan analizler uygulanmıştır.

Bulguların Değerlendirilmesi

Değerlendirme kapsamına alınan katılımcıların genel profili Tablo 1’de gösterilmektedir. Katılımcıların çoğunluğu 21-24 yaş grubunda yer almaktadır. 21-24 yaş grubu arasındaki öğrencilerin %81.2’si erkek, %74.2’si kız öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların genel profili (n = 194)

Değişkenler	Erkek öğrencilerin sayısı ve yüzdesi	Kız öğrencilerin sayısı ve yüzdesi
Öğrencilerin yaşı		
17-20	10 (%9.9)	22 (%23.7)
21-24	82 (%81.2)	69 (%74.2)
25 ve üzeri	9 (%8.9)	2 (%2.2)
Öğrencilerin sınıfı		
1. sınıf	41 (%40.6)	33 (%35.5)
2. sınıf	-	-
3. sınıf	26 (%25.7)	33 (%35.5)
4. sınıf	34 (%33.7)	27 (%29.0)
Toplam	101 (%100)	93 (%100)

Katılımcıların %40.6’sı 1. sınıfta, %25.7’si üçüncü sınıfta, %33.7’si ise dördüncü sınıfta okumakta olan erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Birinci ve üçüncü sınıfta okumakta olan kız öğrencilerin oranı eşit olup bu oran %35.5’dir. 2009 yılında yabancı dil hazırlık eğitimi uygulamasına geçildiğinden anketin uygulandığı dönemde okulda 2. sınıf öğrencisi bulunmamaktadır.

Katılımcıların etik konularla ilgili inançlarının hangi faktörlerden etkilendiğini ortaya koymak amacıyla öncelikle, hayatlarındaki kişi, grup ya da dersleri içeren on altı faktörün etik inançlarını etkileme derecesini 6’lı ölçekle belirtmeleri istenmiştir. Karar vericiler olarak bireylerin hangi faktörlerden etkilendiklerini ölçen sorulara verilen cevaplar Tablo 2 ve Tablo 3’de verilmiştir. Tablolar bireylerin etik inançlarını etkilediği düşünülen faktörlerin her birinin cinsiyete göre katılımcılar üzerindeki etkisinin miktarını göstermektedir.

Tablo 2: Erkek öğrencilerin etik inançlarını etkileyen etkenler (n = 101)

İnançlar üzerindeki etki kaynakları	Erkek öğrenciler için ortalama puanlar
1. Anne ve baba	3.9208
2.Din	3.5248
3.Sektör tecrübelerim	2.8614
4.Din ile ilgili kişi ve kurumlar	2.8218
5.Yakın arkadaşlar	2.6535
6.Üniversite öğretim elemanları	2.2772
7.İnsan davranışlarını temel alan dersler	2.2772
8.Etik dersi	2.2277
9.İlkokul öğretmenleri	2.0198
10.İşletme yönetimi dersleri	2.0099
11.Lise öğretmenleri	1.8911
12.Anne baba dışındaki diğer akrabalar	1.8218
13.Tarih dersi	1.7525
14.Diğer arkadaşlar ve tanıdıklar	1.6634
15.Edebiyat dersi	1.4950
16.Felsefe dersi	1.4059

Tablo 3: Kız öğrencilerin etik inançlarını etkileyen etkenler (n = 93)

İnançlar üzerindeki etki kaynakları	Kız öğrenciler için ortalama puanlar
1. Anne ve baba	3.8495
2.Sektör tecrübelerim	3.0753
3.Din	2.9677
4.İnsan davranışlarını temel alan dersler	2.8495
5.Etik dersi	2.6667
6.Din ile ilgili kişi ve kurumlar	2.4731
7.Üniversite öğretim elemanları	2.4409
8.Yakın arkadaşlar	2.3656
9.İlkokul öğretmenleri	2.0968
10.Lise öğretmenleri	1.9785
11.İşletme yönetimi dersleri	1.9677
12.Felsefe dersi	1.7312
13.Tarih dersi	1.5376
14.Anne baba dışındaki diğer akrabalar	1.4731
15.Edebiyat dersi	1.3226
16.Diğer arkadaşlar ve tanıdıklar	1.2151

Tablo 2 ve 3'e göre ebeveynler hem kız (3.84) hem de erkek (3.92) öğrencilerin etik inançları üzerinde en güçlü etkiye sahip olan faktördür. İki grup arasındaki başka bir benzerlik, din ve sektör tecrübelerinin hem kız hem de erkek öğrencilerin etik inançları üzerinde orta derecede kuvvetli bir etkiye sahip olmasıdır. Bu faktörleri, erkek öğrenciler için din ile ilgili kişi ve kurumlar, yakın arkadaşlar, üniversite

öğretim elemanları, insan davranışlarını temel alan dersler, etik dersi, ilkökul öğretmenleri, işletme yönetimi dersleri gibi faktörler takip etmektedir. Kız öğrenciler ise etik inanışlar konusunda aile, sektör tecrübeleri ve dini inanışlardan sonra sırasıyla insan davranışlarını temel alan derslerden, etik dersinden, din ile ilgili kişi ve kurumlardan, üniversite öğretim elemanlarından, yakın arkadaşlardan, ilkökul öğretmenlerinden, lise öğretmenlerinden ve işletme yönetimi derslerinden etkilenmektedirler. Tablolar incelendiğinde insan davranışlarını temel alan derslerin her iki cinsin de etik inanışları üzerinde orta derecede bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Edebiyat dersinin hem kadınların (1.32) hem de erkeklerin (1.49) etik inançları üzerinde oldukça düşük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Verilen her bir etik senaryo konusunda katılımcıların görüşlerini yansıtan cevaplar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Etik senaryolar hakkında katılımcıların görüşleri (n = 194)

Senaryolar ¹	Senaryonun yönelimi	Etiktir %	Etik değildir %	Bir etik sorunu değildir %
1	İ	5.7	76.8	17.5
2	İ	8.3	76.8	14.9
3	İ	20.1	52.6	27.3
4	Ö	5.1	79.4	15.5
5	Ö	27.8	36.1	36.1
6	Ö	2.5	82.0	15.5
7	Ö	19.6	49.0	31.4
8	İ	7.2	78.4	14.4
9	İ	4.6	90.3	5.1
10	Ö	8.8	65.5	25.7
Genel ortalama		10.9	68.7	19.7
İ Ortalama		9.1	74.9	15.8
Ö Ortalama		12.7	62.4	23.6

¹ Senaryolar ekte sunulmuştur. İ = İş, Ö = Öğrenci

Tablo 4'e göre, öğrencilerin ortalama %10'9'u senaryolardaki davranışların etik olduğunu düşünürken, %68.7'si belirtilen şekilde davranmanın etik olmadığını savunmaktadırlar. %19.7'lik bir kesim ise durumun etikle ilgili bir sorun olmadığını inanmaktadır.

İş hayatına yönelik beş senaryoyu öğrencilerin %9.1'i etik olarak değerlendirirken, %74.9 gibi büyük bir çoğunluk durumu etik bulmadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %15.8'i ise durumu etik ile ilgili bir sorun olarak görmemektedirler. Öğrenci yönelimli beş senaryoda etik, etik değil ve etik sorunu değil şeklindeki cevapların ortalaması ise sırasıyla %12.7, %62.4 ve %23.6 şeklindedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu belirtilen şekillerde davranmanın etik olmadığını inanmaktadır.

Öğrencilerin etik senaryolara bakış açılarında cinsiyete göre bir farklılık olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Ki-kare analizi yapılmıştır. Ki-kare analizinin sonuçları Tablo 5’de sunulmaktadır.

Tablo 5: Kız ve erkek öğrencilerin etik senaryolara verdikleri cevapların karşılaştırılması (n = 194)

Senaryolar	Senaryonun yönelimi	Ki-kare değerleri	P değerleri
1	İ	2.714	0.257
2	İ	7.019	0.030*
3	İ	1.558	0.459
4	Ö	2.223	0.329
5	Ö	0.585	0.746
6	Ö	1.663	0.435
7	Ö	5.838	0.054
8	İ	0.472	0.790
9	İ	0.814	0.666
10	Ö	1.214	0.545

*% 5 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5’de iş hayatına yönelik olan ikinci senaryonun anlamlılık değerinin $p=0.030$ olduğu görülmektedir. Bu değer $p<0.05$ şartını karşıladığından ikinci etik senaryo ile cinsiyet arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu söylenebilir. Bu bulgulardan hareketle, “şirketin satın alma elemanı olarak, tedarikçilerden biri ile önemli bir anlaşma yaptınız. Şirketin politikası çalışanların şirketin iş yaptığı kişi ya da kurumlardan bahşiş veya benzeri herhangi bir şey almalarını yasaklıyor. Tedarikçi, yapılan iş anlaşmasına teşekkür mahiyetinde size 100 dolar gönderdi. Parayı kabul ettiniz” şeklindeki etik senaryonun cinsiyete göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Diğer senaryolarda cinsiyet bazında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Katılımcıların kendilerine verilen her bir senaryodaki fırsatı nasıl değerlendireceklerine ilişkin cevapları Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Etik senaryolarda katılımcıların eylemleri nasıl olurdu? (n = 194)

Senaryolar ¹	Senaryonun yönelimi	Eylem		
		Evet %	Belki %	Hayır %
1	İ	12.3	45.4	42.3
2	İ	24.7	19.6	55.7
3	İ	47.5	30.9	21.6
4	Ö	30.4	37.6	32.0
5	Ö	55.7	25.7	18.6
6	Ö	29.9	36.1	34.0
7	Ö	47.5	27.8	24.7

8	İ	11.9	35.0	53.1
9	İ	24.2	27.8	48.0
10	Ö	24.2	48.0	27.8
Genel ortalama		30.8	33.4	35.8
İ Ortalama		24.1	31.7	44.1
Ö Ortalama		37.5	35.0	27.4

¹ Senaryolar ekte sunulmuştur.

İ = İş, Ö = Öğrenci.

Tablo 6'da da görülebileceği gibi öğrencilerin yaklaşık %30.8'i belirtilen senaryolara “ evet ben bunu yapardım”, %33.4'ü “belki”, %35.8'i ise “ hayır ben bunu yapmazdım” şeklinde cevap vermişlerdir.

Katılımcıların %24.1'i iş ile ilgili etik senaryolara “evet ben bunu yapardım” şeklinde cevap verirken, akademik hayatlarıyla ilgili etik senaryolara “evet ben bunu yapardım” şeklinde cevap verenlerin oranı %37.5'dir. İş ile ilgili etik senaryolara “hayır, ben bunu yapmazdım” şeklinde cevap verenlerin oranı %44.1 iken, öğrencilerin sadece %27.4'lük bir kısmı akademik hayatlarıyla ilgili senaryolara “hayır, ben bunu yapmazdım” şeklinde cevaplandırmışlardır. Buckley vd. (1998) böyle bir durumun öğrencilerin, iş dünyasında etik olmayan davranışları engelleyecek cezaların daha sert olduğu yönündeki algılarından kaynaklanabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları da benzer şekilde öğrencilerin akademik hayatlarıyla karşılaştırıldığında iş hayatının olumsuz sonuçlarından daha fazla endişe duyduklarını göstermektedir.

Katılımcıların verilen senaryolar karşısında nasıl hareket edeceklerinin “cinsiyet” bazında değerlendirildiği tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 7: Kız ve erkek öğrencilerin etik senaryolar karşısındaki eylemlerinin karşılaştırılması (n = 194)

Senaryolar	Senaryonun yönelimi	Ki-kare değerleri	P değerleri
1	İ	4.621	0.099*
2	İ	4.569	0.102
3	İ	1.121	0.571
4	Ö	0.172	0.917
5	Ö	0.232	0.890
6	Ö	0.141	0.932
7	Ö	1.123	0.570
8	İ	4.322	0.229
9	İ	2.585	0.275
10	Ö	2.333	0.311

*% 10 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7’de görüldüğü gibi sadece bir senaryoda katılımcılar arasındaki eylem farklılığı ($p < 0.1$) istatistiksel olarak anlamlıdır. İş hayatıyla ilgili birinci senaryoya verilen cevaplar cinsiyet bazında Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8: Kız ve erkek öğrencilerin senaryolara verdikleri cevaplardaki anlamlı farklılıklar

Senaryo	Senaryonun yönelimi	Eylem					
		Evet %		Belki %		Hayır %	
1	İ	K	E	K	E	K	E
		17.2	7.9	39.8	50.5	43.0	41.6

Tablo 8’de de görülebileceği gibi senaryo 1 için, kızların “evet ben bunu yapardım” cevabı erkeklerden belirgin bir şekilde daha yüksek çıkmıştır. Diğer taraftan “hayır ben bunu yapmazdım” cevaplarına bakıldığında da kızların çok az bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili bilimsel yazında kadınların etik kararlar vermeye ve etik davranışlar sergilemeye daha eğilimli olduğu ifade edilmektedir (Wilborn vd., 2007). Tablo 8’de sunulan bu sonuç, bilimsel yazında ifade edilen durumla çelişki göstermektedir.

SONUÇLAR, ÖNERİLER ve KISITLAR

Etik problemlerle ilgili seçimlerle karşılaşıldığında bireyin karar verme dinamikleri oldukça karmaşıktır. Bu çalışmanın başlıca amacı cinsiyetin, karar vericilerin etik ve etik olmayan davranışları seçmesinde etkili olup olmadığını belirlemek ve bireylerin inanç sisteminin hangi faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktır. Öğrencilerin inançlarının nelerden etkilendiğini belirlemek için katılımcılar, ilişki içerisinde oldukları kişi ya da gruplar, dersler, sektör tecrübeleri gibi 16 farklı kaynağı değerlendirmişlerdir. İlişkili olunan kişi ya da gruplar arasında anne- baba, yakın arkadaşlar, akrabalar, öğretmenler, din, din ile ilgili kişi ve kurumlar yer almaktadır. Araştırma, ailenin, dinin ve sektör tecrübesinin bireyin değerler sistemini şekillendirdiğini ve etik inanışlarını etkilediğini ortaya koymuştur. Türk toplumunda yaşayan bireylerin ebeveynlerinin beklentilerine son derece duyarlı olması böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir. Diğer taraftan anne-baba ve çocuklar arasındaki bağın güçlü olması da bu sonucu doğuran bir neden olabilir. Ortaya çıkan sonuç Bartels’in (1967) görüşleriyle örtüşmektedir. Bartels (1967)’e göre, etik, işletme eylemlerini doğru ya da yanlış olarak yargılayabilmek için geliştirilmiş bir standarttır ve etik standartlarının en temel belirleyicileri aile, din, eğitim, hukuk, bireye saygı, değerler ve geleneklerdir (Akt. Ay, 2005). Bu çalışma aynı zamanda din unsurunun, öğrencilerin inanç sistemlerinin geliştirilmesinde etkili rol oynadığını göstermiştir. Din, her iki grup öğrenci için de, bireylerin etik inançları üzerinde etkili olan ilk üç faktörden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, din unsurunun, insanların uyması gereken temel esaslarla birlikte, bir takım ahlaki değerleri ve kuralları içermesinden kaynaklanıyor olabilir. Çünkü bu kurallar, kişinin hem kendisini ilgilendiren hem de toplumla olan ilişkilerini belirleyen bir özelliğe sahiptir. Wilborn vd. (2007) tarafından gerçekleştirilen, öğrencilerin etik inançlarını etkileyen faktörlerin araştırıldığı benzer bir çalışmada “din” ve “din ile ilgili kişi ve kurumların” etik inançlar üzerindeki etkisinin son derece düşük olduğu ispatlanmıştır. Söz konusu çalışmada aile, yakın arkadaşlar ve işletme yönetimi dersleri öğrencilerin etik inanışları üzerinde en etkili faktörler olarak öne çıkarken, “din” ve “din ile ilgili kişi ve kurumlar” son sıralarda yer almıştır. Bu çalışmada “din” unsuru öğrencilerin etik inanışları üzerinde önemli rol oynayan

faktörlerden birisi iken, Wilborn vd. (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada din faktörünün son sıralarda yer alması oldukça ilginçtir. Bu durum Türkiye’de din unsurunun, üyelerinin değer sistemi üzerinde önemli ölçüde etkili olmasından kaynaklanmış olabilir. Dinin, davranışları değerlendirmede bir referans noktası olarak, üyelerini daha ahlaki davranmaya yönelttiği ifade edilebilir. Diğer taraftan karşılaştırılan araştırmalarda katılımcıların mensubu oldukları dinler iki farklı dindir. Sonuçlar değerlendirilirken bu farklılık da göz önüne alınmalıdır.

Turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin, mesleki yaşamlarında karşılaşabilecekleri etik konulara yönelik yaklaşımlarının nasıl şekillenebileceğini de araştıran bu çalışma, cinsiyet faktörünün etik karar verme davranışı üzerinde önemli derecede farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur. Katılımcıların %24.1’i iş ile ilgili etik senaryolara “evet ben bunu yapardım” şeklinde cevap verirken, akademik hayatlarıyla ilgili etik senaryolara “evet ben bunu yapardım” şeklinde cevap verenlerin oranı %37.5’dir. İş ile ilgili etik senaryolara “hayır, ben bunu yapmazdım” şeklinde cevap verenlerin oranı %44.1 iken, öğrencilerin sadece %27.4’lük bir kısmı akademik hayatlarıyla ilgili senaryolara “hayır, ben bunu yapmazdım” şeklinde cevap vermişlerdir. Önemli bir farklılığın ortaya çıkmaması ilginç bir bulgudur zira, literatür kısmında da değinildiği üzere kadınların erkeklerden daha etik olduğu konusunda bir takım çalışmalar mevcuttur. Katılımcıların yaş, eğitim durumu açısından birbirlerine çok yakın olması böyle bir sonuçta etkili olmuş olabilir. Zaman, karar vericiler üzerinde psikolojik bir baskı unsurudur. Öğrencilerin yetiştirememek korkusu onları daha kolaycı yollara sürüklemiş ve etik dışı davranışlara meyilli hale getirmiş ve böyle bir sonuç ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca bu durum tek bir kişilik değişkeninin etik karar verme davranışını açıklayamamasından kaynaklanmış olabilir.

Karar verme sürecini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Araştırmada bu faktörlerden sadece biri incelenmiştir. Gelecek çalışmalarda, yaş, medeni durum, kıdem gibi faktörlerinde etik karar verme davranışı üzerindeki etkileri ele alınabilir. Araştırma verileri yalnızca anket yöntemiyle ve tek bir okuldaki katılımcılardan elde edildiği için bulguların genelleştirilmesinde dikkatli olunması gerekmektedir. Bulguların genelleştirilebilmesi için farklı coğrafi bölgelerde bulunan bireylerden de verilerin elde edilmesi faydalı olabilir. Katılımcıların kendilerini daha uygun etik davranış içerisinde gösterme eğilimleri pek çok çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da önemli kısıtlarından birisidir. Çalışmada sadece cinsiyet değişkeninin karar verme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Bu durum araştırmanın bir diğer kısıtını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili çalışmalarda karar verici tarafından kullanılan etik karar verme süreci üzerinde bu çalışmada ele alınan faktörler dışındaki faktörlerinde incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ASLAN, Alper ve Metin KOZAK; (2006), “Turizmde Gelişme ve Etik Sorunları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, Ege Academic Review, 6 (1), ss. 49-61.

AY, Canan; (2005), “İşletmelerde Etik Karar Almada Kültürün Rolü”, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 12 (2), ss. 31- 52.

AZİZOĞLU, Öznur, Esra ERENLER, Leyla SEVİM ve Kubilay ÖZYER; (2008), “Etik Algı ve Kontrol Odağı Arasındaki İlişkiyi Saptamaya Yönelik Bir Çalışma”, 21. European Business Ethics Network Annual Conference, Antalya, ss.149-157.

BARTELS, Robert, (1967), “A Model for Ethics in Marketing”, *Journal of Marketing*, 31(1), ss. 20-26.

BEKTAŞ, Çetin ve Mehmet A. KÖSEOĞLU; (2007), “ Etik Kodların Yönetmel Karar Alma Sürecine Etkileri ve Bir Model Önerisi”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 9(2), ss. 94- 115.

BELTRAMINI, R.F, R.A PETERSON ve G. KOZMETSKY; (1984), “Concerns of College Students Regarding Business Ethics”, *Journal of Business Ethics*, 3, ss. 195-200.

BERGGREN, Ingela, Ingrid BEGAT ve Elizabeth SEVERINSSON; (2002), “Australian Clinical Nurse Supervisors’ Ethical Decision-Making Style”, *Nursing and Health Sciences*, 4 (1-2), ss. 15-23.

BROWNING, J. ve Noel B. ZABRISKIE; (1983). “How Ethical are Industrial Buyers” *Journal of Business Ethics*, 12(4), ss. 219-224.

BUCKLEY, Michael R., Danielle S. WIESE ve Michael G. HARVEY; (1998), “An Investigation in to the Dimensions of Unethical Behavior”, *Journal of Education for Business*, 73(5), ss.284-290.

CALLAN, Victor, J.; (1992). “ Predicting Ethical Values and Training Needs in Ethics”, *Journal of Business Ethics*, 11 (10), ss. 761-769.

DUBINSKY, Alan, J. ve Michael LEVY; (1985), “ Ethics in Retailing : Perceptions of Retail Salespeople”, *Journal of Academy of Marketing Science*,13 (1), ss. 1-16.

ELÇİ, Meral ve Lütüfihak, ALPKAN; (2006), “Etik İklimin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 24 (1), ss. 141-170.

ERGENELİ, Azize ve İbrahim S. MERT; (2003), “Düşünme Stilleri ve Etik Algı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, 1. Türkiye Uluslar arası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Kitabı, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, ss. 640.

FERRELL, O.C. ve Steven J. SKINNER; (1988). "Ethical Behavior and Bureaucratic Structure in Marketing Research Organizations", *Journal of Marketing Research*,25(1), ss. 103-109.

FORD, Robert C. ve Woodrow D. RICHARDSON; (1994), "Ethical Decision Making: A Review of the Empirical Literature", *Journal of Business Ethics*, 13, ss. 205-221.

GENÇ, Nurullah ve Adem YAVAŞ; (2006), "Aristoteles'i Sorgulamak: Etik Dersleri Daha Ahlaklı Çalışanlar Yaratır mı?" 14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Bildiriler Kitabı, Erzurum, ss. 119-127.

GÖZENER, Evrim; (2009), "Etik ve İşletme Etiği Üzerine", [http:// www.egitirim.gen.tr/site/arsiv.01.04.2011](http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv.01.04.2011)

HUNT, Shelby D. ve Scotti VITELL; (1986), "A General Theory of Marketing Ethics", *Journal of Macromarketing*, 8, ss. 5-16.

KARANDE, Kiran, Mahesh SHANKARMAHESH, Cp RAO ve Zabid RASHID; (2000), "Perceived Moral Intensity, Ethical Perception and Ethical Intention of American and Malaysian Managers: A Comparative Study", *International Business Review*, 9, ss. 37-59.

KIREL, Çiğdem; (2000), Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

KNOTTS, Tami, Tara Burnthorne LOPEZ ve Hani MESAK; (2000), "Ethical Judgments of College Students: An Empirical Analysis", *Journal of Education for Business*, ss. 158-163.

LOE, Terry W. ve William A. WEEKS; (2000), "An Experimental Investigation of Efforts to Improve Sales Students Moral Reasoning", *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 20(4), ss. 243-248.

LYNN, Christine, Richard, HOWEY ve Thomas COMBRINK; (2007), "Students' Responses to Ethical Dilemmas", *FIU Review*, 25(2), ss. 1-14.

MAHMUTOĞLU, Abdulkadir ve Nesrin COBANOĞLU; (2009), “Etik ve Ahlak; Sınırlar, Kapsam, Farklılıklar ve İlişkiler”, Türkiye Biyoetik Derneği V. Tıp Etiği Kongresi Bildiriler Kitabı, Rulo Matbaacılık, Ankara, ss. 63-70.

McNICHOLS, Charles, W. ve Thomas, W. ZIMMERER; (1985), “Situational Ethics: An Exploratory Study of Differentiators of Student Attitudes”, Journal of Business Ethics, 4(3), ss.175-180.

MENEKŞE, Ramazan; (2007), Ankara'da Faaliyet Gösteren A Grubu Seyahat Acentalarında Çalışmakta Olan Personelin Tüketiciye Karşı Etik Davranışlarını Algılama Düzeyleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

O'FALLON, Michael J. ve Kenneth M. BUTTERFIELD; (2005), “A Review of the Empirical Ethical Decision Making Literature: 1996-2003”, Journal of Business Ethics, 59, ss. 375-413.

ÖNCEL, Ahmet; (2010), Turistik Bölgelerde Hava Limanlarında Görevli Güvenlik Personelinin Etik Kuralları Algılama Biçimlerinin Değerlendirilmesi (İstanbul Ve Antalya Örneği), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.

ÖZDEMİR, Erkan; (2009), “Pazarlama Araştırmasında Etik Karar Alma”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(2), ss. 119-144.

PELİT, Elbeyi ve Evren GÜÇER; (2007), “İşletme Yöneticilerinin Çalışanlarına Karşı Davranışlarının İş Etiği Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma”, Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi, ss. 32-49.

PERRYER, Chris ve Catharina JORDAN; (2002), “The Influence and Gender, Age, Culture and Other factors on Ethical Beliefs: A Comparative Study In Australia and Singapore”, Public Administration and Management: An Interactive Journal, 7(4), ss. 367-382.

RUEGGER, Durwood ve Ernest W. KING; (1992), “ A Study of the Effect of Age and Gender Upon Student Business Ethics”, Journal of Buseiness Ethics,11(3), ss. 179-186.

SEKARAN, Uma; (2000). Research Methods for Business: A Skill-Building Approach, 3. Baskı. New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.

STEDHAM, Yvonne R., Jeanne YAMAMURA ve Rafik I. BEEKUM; (2007), "Gender Differences in Business Ethics: Justice and Relativist Perspectives", Business Ethics, 16(2), ss. 163-174.

UÇKUN, C.G., UÇKUN, S. ve LATİF, H. (2004). Turizmde Etik. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

WAGNER, Suzanne C. ve Lawrence SANDERS; (2001), "Consideration in Ethical Decision-Making and Software Piracy", Journal of Business Ethics, 29, ss. 161-167.

WILBORN, LaChelle R., Robert A. BRYMER ve Ray SCHMIDGALL; (2007), "Ethical Decisions and Gender Differences of European Hospitality Students" Tourism and Hospitality Research, 7, ss. 230-240.

EK1

Senaryolar

1-Şirket politikalarını ihlal etse de herkes kendi mektuplarını şirket hesabından gönderiyor, bu yüzden sizde aynısını yapıyorsunuz.

2-Şirketin satın alma elemanı olarak, tedarikçilerden biri ile önemli bir anlaşma yaptınız. Şirketin politikası çalışanların şirketin iş yaptığı kişi ya da kurumlardan bahşiş veya benzeri herhangi bir şey almalarını yasaklıyor. Tedarikçi, yapılan iş anlaşmasına teşekkür mahiyetinde size 100 dolar gönderdi. Parayı kabul ettiniz.

3-Büyük bir kamu kurumunun finans yöneticisi olan enişteniz yapılacak olan büyük bir şirket satın alma hakkında size bilgi veriyor. Bu bilgi gizli, özel ve kamuya açık değil. Kamuya açıklanmasından sonra şirketin hisse fiyatlarının ikiye katlanması bekleniyor. Çabuk davrandınız ve haber açıklanmadan 1000 adet hisse aldınız.

4-Bir muhasebe dersi esnasında o gün için teslim edilmesi gereken kısa ev ödevi problemine bir çözüm hazırlamadığınızı fark ettiniz Bir öğrenci arkadaşınızın cevabını kopyaladınız ve ders sonunda kendi ödevinizmiş gibi verdiniz.

5-Üç ay içinde mezun olmanızdan kısa bir süre sonra başlayacağınız bir iş pozisyonunu yeni kabul ettiniz. Pozisyonu kabul ettiğinizde 2 yıllık resmi bir anlaşma yaptınız. Bu sırada kararınız hakkında bilgi sahibi olmayan büyük bir firma San Francisco'da ki merkez ofislerini ziyaret etmeniz için sizi davet etti. Seyahatin çekiciliğinden ve bütün masrafları o şirket karşıladığı için San Francisco'ya gitmeye karar verdiniz.

6- Daha uzun bir yarıyıl tatili yapmak için üniversiteyi erken terk ettiğinizden pazarlama dersinin dönem sonu sınavını kaçırdınız. Üniversitenin bulunduğu şehirde doktorluk yapmakta olan amcanız size

“hastalığımız” için bir rapor veriyor. Amcanızın sahte raporunu sınava girmeme bahanenize destek için kullanıyorsunuz.

7-Pazarlama dersinde 2 gün içinde raporunu tamamlamak zorunda olan 5 kişilik bir grubun üyesisiniz. Bütün üyeler projeden aynı notu alacak. Hoca bütün grup üyelerinin projeye eşit araştırma ve yazım katılımında bulunması gerektiğini açıkça belirtti. Ekibiniz programın gerisinde kaldı ve sizden araştırmanın size düşenden daha büyük bir bölümünü tamamlamanızı ve bütün raporu yazmanızı istedi. Bu fazladan işi yapmayı kabul ettiniz.

8- Mezuniyet sonrasında işletme sahibinin belirli bir politik adayı desteklediği orta ölçekli bir firma da başlangıç seviyesinde bir yönetici pozisyonunu kabul ettiniz. Politik adayın seçimin yapılacağı pozisyon için en iyi aday olduğuna siz de inanıyorsunuz. Şirket sahibi her yönetici üzerinden adaya biner dolar aktararak kampanya fonu kanununu ihlal etmek istiyor. Patronun planını uygulamayı kabul ettiniz.

9- Genç bir girişimci olarak, yabancı ülkelerde iş yapan yeni bir şirket kurmaya karar verdiniz. ABD ve iş yapmak niyetinde olduğunuz ülkelerin kanunlarının rüşvet vermeyi ve almayı yasakladığını biliyorsunuz. İş yapmak niyetinde olduğunuz ülkelere birindeki memurlardan biri “sizin için harcadığı çabaların karşılığında şükranlarınızı ifade etmeniz” devletin çarklarını çok daha hızlı bir şekilde döndüreceğini açık bir şekilde ifade ediyor. İş çıkarlarınızı düşünerek memurun istediği parayı verdiniz.

10- Okulunuz açık ve net bir biçimde duyurulmuş bir bilimsel telif politikasına sahip, fakat işletme dersi hocanız bu konuyla ilgili sınıfta veya ders bilgilendirme formunda bir açıklama yapmadı. Bir araştırma projeniz için hocanızın muhtemelen bilmediği bir web sitesinde birçok materyal buldunuz. Projenize entegre etmek için vaktiniz olmadığından materyalin büyük bir kısmını tırnak işareti kullanmadan ve kaynak göstermeden kullandınız.